

LINGVISTIK HURMAT KATEGORIYASIDA NOVERBAL MULOQOT

Sotvaldiyeva Hilola Musinovna

Gumanitar yo'nalishlar bo'yicha chet tillari kafedrasini mudirasi

Farg'ona Davlat Universiteti

Axunova Mohidil Abdurahim qizi

Magistratura Lingvistika (ingliz tili) 2-kurs Farg'ona davlat universiteti

mohidil.axunova@mail.ru

Annotatsiya. Ushbu maqola tilshunoslikda juda dolzarb bo'lgan mavzu hurmat kategoriyasi haqida so'z yuritib, avvalo, uning noverbal shakllarini batafsil yoritadi. So'ngra, u turlarni tahlil qiladi. Shuningdek, hurmat kategoriyasida noverballikning ahamiyati izohlanadi.

Kalit so'zlar. Kategoriya, hurmat, hurmat kategoriyasi, noverbal muloqot, ekstralingvistika, imo-ishoralar.

NONVERBAL COMMUNICATION IN THE LINGUISTIC CATEGORY OF RESPECT

Abstract. This article talks about the category of respect, a topic that is very relevant in linguistics, and first of all, it covers its non-verbal forms in detail. Then, it analyzes the species. Also, the importance of non-verbal communication in the category of respect is explained.

Keywords. Category, respect, category of respect, non-verbal communication, extra-linguistics, gestures.

НЕВЕРБАЛЬНАЯ КОММУНИКАЦИЯ В КАТЕГОРИИ ЯЗЫКОВОГО УВАЖЕНИЯ

Абстрактный. В данной статье речь идет о категории уважения, очень актуальной в языкознании теме, и в первую очередь подробно рассматриваются ее невербальные формы. Затем он анализирует виды. Также объясняется важность невербальной коммуникации в категории уважения. **Ключевые слова.** Категория, уважение, категория уважения, невербальная коммуникация, экстралингвистика, жесты.

Noverbal muloqotga og'zaki muloqotga qaraganda kamroq e'tibor berildi. Yigirmanchi asrning boshlarida bir qancha mualliflar bu borada tadqiqot ishlarini boshladilar. Flora Devis (1976) imo-ishoralarning ahamiyati haqida to'xtalgan, odamlar odamlarga xabar uzatganda pozalar, tana pozitsiyalari va harakatlar hamda

imo-ishoralar ovoqli signallar kabi muhim ahamiyatga ega. Muloqotda harakatlardan tortib turli xil noverbal elementlar mavjud va odamlar tovushlar bilan gaplashganda qabul qiladigan pozitsiyalar ham shular jumlasidandir. Og'zaki bo'lmagan muloqotni bir nechta kichik toifalarga bo'lish mumkin. Shunga ko'ra Wood (2001) ularni to'rtta kichik sinflarga ajratdi: proksemiklar orasidagi masofa jismlar; kinesika - tananing harakati; orqali teginish hissi qo'llarning harakati; va nihoyat, artefakt aloqa odamlarning nima kiyishi. Cestero (2004) biz kinesik belgilarning uchta toifasini ajratishimiz mumkinligini ta'kidlaydi: imo-ishoralar insonning kommunikativ shaklga ega bo'lgan ruhiy mushaklar harakatlarini anglatadi; noverbal muloqotni amalga oshirish shakllari bo'lgan usullar va og'zaki bo'lmagan kommunikativ harakatlarni bajarish; nihoyat, postures yoki statik pozitsiyalar: ya'ni inson tanasi faol yoki passiv ravishda qabul qilishi va muloqot qilishi mumkin bo'lgan holatlardir. Koriz, Smid va boshqalar (2007) noverbal muloqot turlarining eng ilmiy tasnifini aloqa elementlarini chuqur o'rgangan olimlar sanaladi.

Deyarli barcha tillarda va madaniyatlarda, jumladan, ingliz va o'zbeklarda ham hurmat kategoriyasining ifodalanishi nutqning lingvistik (verbal) va ekstalingvistik (no verbal) jihatlari bilan uzviy bog'liq bo'ladi. Ular ko'p hollarda parallel ya'ni mushtarak holatda qo'llanadi. O'rganishlar shuni ko'rsatadi-ki, insonlarning yarim nutqi non-verbal elementlar orqali ifodalanadi. Umuman olganda, og'zaki bo'lmagan tilning ikkita asosiy toifasi mavjud: tana tomonidan ishlab chiqarilgan og'zaki bo'lmagan xabarlar; keng muhit tomonidan ishlab chiqarilgan og'zaki bo'lmagan xabarlar (vaqt, makon, sukunat). Nega og'zaki bo'lmagan muloqot muhim? Asosan, bu muloqotning asosiy jihataridan biri (va ayniqsa yuqori kontekstli madaniyatda muhim). U bir nechta funksiyalarga ega: og'zaki xabarni takrorlash uchun ishlatiladi (masalan, yo'nalishni ko'rsatayotganda), ko'pincha og'zaki xabarga urg'u berish uchun ishlatiladi. (masalan, og'zaki ohang aniq so'zlarning haqiqiy ma'nosini bildiradi).

Ko'pincha og'zaki xabarni to'ldiradi, lekin ayni paytda qarama-qarshi bo'lishi mumkin. Masalan: bosh qimirlatish ijobiy xabarni kuchaytiradi (amerikaliklar orasida); "ko'z qisish" ijobiy xabarga zid bo'lishi mumkin.

O'zaro munosabatlarni tartibga soling (og'zaki bo'lmagan belgilar boshqa odam gapirishi yoki gapirmasligini bildiradi).

Og'zaki xabarning o'rnini bosishi mumkin (ayniqsa, agar u shovqin, uzilish va h.k. bilan buzilgan bo'lsa) - ya'ni imo-ishoralar (jimjitlik zarurligini bildirish uchun barmoqlar), yuz ifodalari (ya'ni, ha o'rniga bosh irg'adi).

Maqolning ma'nosiga e'tibor bering: "Amal so'zdan ko'ra balandroq gapiradi". Aslini olganda, bu og'zaki bo'lmagan muloqotning muhimligini ta'kidlaydi. Og'zaki bo'lmagan muloqot madaniyatlararo vaziyatlarda ayniqsa muhimdir. Ehtimol, og'zaki bo'lmagan farqlar muloqotdagi odatiy qiyinchiliklarni hisobga olishi mumkin. Noverbal muloqotning turlari quyidagilardan iborat:

1.Suhbatning intonatsiyasi, ritmi. 2.Jismoniy jihatdan masofa saqlash. 3.Ko'z muloqoti. 4.Hissiy sezgirlik. 5.Gavda (tana) harakati. 6.Teginish. 7.Nazar solish, qarash.(Okulezika). 9.Ovoz va tovush balandligi. 10.Yuz ifodasi. Kiyinish. Xronika.

Ekstralingvistika insonning muloqotga bo'lgan ehtiyojini to'liq qondirish ishiga ta'sir qiladi. Odamlar, ularning mavjudligi va bu muhitda muloqot qilish qobiliyati ko'pincha ularning ishlash qobiliyatini oshiradi, ayniqsa, muzokaralar olib borishda, yonma-yon bo'lgan joyda ularning hamkasblariga qaraganda tez-tez uchraydi. Shuni ta'kidlash kerakki, norasmiy aloqa vositalari milliy va mintaqaviydir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. M.Axunova, & S. Yusupova (2022). SON KATEGORIYASINING QO'LLANILISHI VA UNING INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDA QIYOSLANISHI. *Science and innovation*, 1 (B7), 736-739.

2. G.Tolanboyeva, & S. Yusupova (2022). LINGVOKULTUROLOGIYA O'RGANILISH TARIXI. *Science and innovation*, 1 (B6), 540-543.

3. Юсупова, С. А. (2022, September). ЎЗБЕК ТИЛИ ТИПОЛОГИЯСИДА ХУРМАТ КАТЕГОРИЯСИ. In *INTERNATIONAL SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCE" THE TIME OF SCIENTIFIC PROGRESS"* (Vol. 1, No. 1, pp. 10-14).

4. Юсупова,С.А. (2022, September). ЎЗБЕК ТИЛИДА ХУРМАТ ИФОДАЛАШНИНГ ЛИНГВОКУЛЬТУРОЛОГИК ХУСУСИЯТЛАРИ. In *INTERNATIONAL SCIENTIFIC CONFERENCE" INNOVATIVE TRENDS IN SCIENCE, PRACTICE AND EDUCATION"* (Vol. 1, No. 1, pp. 10-14).